

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОЦІ

Лисюк Т. В.,

студентка факультету математики, інформатики та фізики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, бакалаврська програма «Математика»,

Кушнірук С. А.,

докт. пед. наук, доцент, доцент кафедри педагогіки педагогічного факультету Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

У статті розглядаються підходи щодо організаційних форм навчальної діяльності учнів на уроці та зазначаються шляхи їх удосконалення. Визначається класифікація форм, аналізуються їх особливості. Підкреслено, що детального вивчення вимагають способи об'єднання організаційних форм навчальної діяльності учнів у школі.

Ключові слова: форма, організація, система навчання, урок, класифікація.

XXI століття – це час інноваційних процесів, нових цікавих ідей. За останні роки стало зрозуміло, що змін потребує не тільки економічна сфера країни, але й освітня. Ситуація вимагає змін у методичних підходах щодо побудови процесу навчання. У пошуках шляхів найбільш ефективного використання структури уроків різних типів особливе значення набувають форми організації навчальної діяльності учнів на уроці. Оскільки навчання – це процес взаємодії педагога і учнів, що спрямований на володіння цілою низкою знань, умінь і навичок їх практичного застосування, то важливою рисою цього процесу є вміння правильно підбирати і застосовувати організаційні форми. Саме це є ключовим аспектом у досягненні поставленої мети.

У педагогіці використовуються наступні форми організації учнівської діяльності на уроці: фронтальна, індивідуальна та групова. Якщо дати коротку характеристику цих форм, то можна сказати, що перша передбачає спільні дії учнів класу під чітким керівництвом учителя; друга – самостійну роботу кожного учня окремо; групова – учні працюють в групах (зазвичай 3-6 учнів) або парами. Завдання для груп можуть бути однаковими або різними. Кожна з цих форм навчальної діяльності учнів має свої характерні особливості, без урахування яких вчитель не може оптимізувати процес навчання.

Розглянемо детально кожен з них. Фронтальна форма організації навчання учнів. Характерною рисою такої форми є взаємодія вчителя з класом, коли всі учні одночасно виконують однако, спільне

для всіх завдання, усі разом обговорюють, порівнюють і, звичайно, узагальнюють свої результати. Вчитель також бере участь у роботі класу: він працює з усіма одночасно, спілкується з дітьми, пояснює, в процесі своєї розповіді залучає до обговорення конкретних питань тощо. Це допомагає встановити близькі, дружні зв'язки між учителем і учнями, а також учнів між собою, що є не менш важливим у нашій справі. Це виховує у дітей почуття колективізму, вміння правильно висловлювати свою думку, захищати її, ну і головне – визнавати свої помилки та шукати спільні способи їх вирішення. Саме фронтальна форма організації дає можливість включати більшу частину класу в освітній процес. Поширеною в такому випадку є бесіда. Вчитель ставить одну ціль і таким чином організовується спільна робота, до якої кожен хоче приєднатись.

Від учителя вимагається максимально зацікавити учнів у спільній роботі, заздалегідь проектувати, а потім і створювати навчальні ситуації. Педагог має бути готовим до того, що бажаних висловити свою думку буде дуже багато, і не завжди вона буде однаковою, тому він повинен терпляче вислухати кожного, тактовно підтримати, і внести деякі корективи в процесі обговорення, якщо це потрібно. Саме цей підхід дозволяє учням активно ділитись своїми думками з іншими, добре сприймати критику і також шукати помилки в судженнях інших дітей.

Наприклад, доповіді одного, доповнення другого, виправлення третього, дозволяють учням за короткий час розібрати та усвідомити навчальним матеріал.

Характерна ознака фронтальної роботи – колективне навчання. Ця форма дає можливість вчителю викладати навчальний матеріал відразу всьому класу. Все, вище перераховане, є перевагами фронтальної форми організації навчальної роботи учнів на уроці. Саме тому вона є найбільш розповсюдженою в роботі сучасної школи.

Але не все так ідеально. Фронтальна форма навчальної роботи має ряд своїх суттєвих недоліків. Основний – різний рівень можливостей учнів. Одні учні здатні краще вчитися, мають всі відповідні ресурси для цього і можуть сприймати багато матеріалу. Інші навпаки, працюють повільно, гірше засвоюють матеріал. Таким учням потрібно більше уваги з боку вчителя, потрібно більше часу для розв'язання поставлених задач.

Тому, для того, щоб максимізувати можливості навчальної діяльності учнів необхідно використовувати й інші форми навчальної роботи.

Другою, не менш важливою формою організації роботи учнів є індивідуальна. Вона характеризується тим, що кожен учень отримує індивідуальні завдання, які вчитель

складає відповідно до знань, умінь і навичок учня.

Прикладом таких завдань може бути робота з підручником, різноманітними джерелами; розв'язування цікавих задач, прикладів різних рівнів складності; написання рефератів, доповідей, есе. В. К. Дьяченко, проаналізувавши форми міжлюдського спілкування, визначає індивідуальну форму організації навчальної діяльності учнів, як таку, за якої навчання здійснюється опосередковано, через писемну мову, і при цьому учень безпосередньо ні з ким не спілкується [2].

В останні роки стає популярною один із видів індивідуальної форми роботи – репетиторство. Саме репетиторство дозволяє вчителю концентрувати увагу тільки на одну дитину. Бувають такі моменти, коли дитина в класі боїться задавати питання, тим самим вона погано засвоює матеріал. Коли ж вона займається з репетитором один на один, то школяр може поросити викладача ще раз пояснити матеріал, не соромиться задавати питання і говорити, що саме йому дається важко.

В педагогічній літературі виділяють такі види індивідуальних форм організації навчання: індивідуальну, що характеризується тим, що учень виконує поставлене йому завдання без допомоги всього класу, та індивідуалізовану, яка передбачає навчально-пізнавальну діяльність учнів у процесі виконання специфічних задач. Саме друга дозволяє контролювати темпи навчання кожного школяра, відповідно до його підготовки та можливостей [1; 2; 3; 4].

Г. К. Селевко під індивідуальним навчанням розуміє таку модель організації навчального процесу, за якої:

- 1) учитель взаємодіє лише з одним учнем
- 2) один учень взаємодіє лише із засобами навчання
- 3) двоє учнів взаємодіють між собою без участі вчителя [6, с. 348].

Одне з головних завдань вчителя в такій організації навчання – слідкувати за виконанням завдань, при необхідності допомагати у вирішенні питань, у пошуку нових шляхів розв'язання поставленого питання.

Індивідуальну роботу варто проводити на всіх етапах уроку: під час засвоєння нових знань, для формування і закріплення умінь і навичок, для повторення пройденого раніше матеріалу. Слід пам'ятати, що цей метод організації роботи є не менш ефективним і при самостійному вивченні нового матеріалу, особливо коли школярі вивчають його вдома.

Про переваги індивідуального навчання пише також академік О. Я. Савченко: «Воно більш цілеспрямоване, бо дає змогу привести зміст і темп діяльності у відповідність до можливостей дітей, що стимулює їхній

розвиток, допомагає заощаджувати час, швидко контролювати результати» [5, с. 229].

Слід також пам'ятати і про можливість учнів сприймати поданий матеріал. Для слабовстигаючих учнів варто скласти такий варіант завдань, у якому б містилися не тільки умова завдання, а й зразок виконання, різні алгоритми, які б дозволили учню крок за кроком розв'язувати задачу. Саме така організація навчальної роботи дає можливість кожному учню постійно зміцнювати свої знання, та формувати нові. Це і є основною перевагою індивідуальної форми організації навчання учнів. Але вона має й свої недоліки. Ця форма розвиває в дитині самостійність, наполегливість і організованість, але обмежує навички школяра працювати в колективі. І найбільше це помітно саме на практичних заняттях. Вчитель може виправити таку ситуацію, поєднавши індивідуальну форму навчання з груповою.

Групова форма організації навчальної роботи учнів. Її характерними ознаками можуть бути такі способи виконання завдань:

1. Клас ділиться на групи і розв'язує завдання;
2. Кожна група отримує різні завдання і виконує їх під керівництвом вчителя;
3. Завдання в групі виконуються так, що можна оцінити індивідуальний внесок кожного члена групи [5, с. 187].

Кількість членів груп різна. Зазвичай вона складає 3-6 учнів. Для максимізації навчального процесу слід будувати групи, в яких будуть діти, з різним рівнем навчальних можливостей. Це дасть змогу дітям, які відстають, ще раз пройти і засвоїти матеріал. В ідеалі варто створювати групи з дітей, які мають хороші знання з різних предметів. В такому випадку діти зможуть доповнювати розповіді інших і компенсувати переваги і недоліки один одного.

Групову форму організації зазвичай проводять при проведенні практичних і лабораторних робіт. В процесі таких робіт максимально використовується навички роботи в колективі. Все це супроводжується індивідуальною самостійною роботою.

Для того, щоб правильно організувати групову роботу потрібно знати її особливості. Перший етап – учні повинні попередньо підготуватись до такого заняття, а вчитель, в свою чергу, проводить консультацію. Другим, не менш важливим етапом є обговорення і складання плану виконання навчального завдання, визначення способів його вирішення, розподіл обов'язків. Далі йде саме виконання навчального завдання. Весь цей час вчитель повинен спостерігати за виконанням роботи і за необхідності допомагати учням. Важливу роль відіграє також взаємоперевірка і контроль виконання. Після цього, вчитель вибірково просить учнів озвучити результат,

проводиться дискусія і формуються висновки. Оскільки часто учні сприймають групову діяльність, як змагання, тому вкінці педагог повинен оцінити роботу груп і класу відповідно.

Успішність проведення групової форми навчання також залежить від навичок самого вчителя. Він повинен добре володіти дисципліною, досконало освоїти методіку вивчення завдань для групової роботи учнів, уміло спрямувати і забезпечити ефективність їхньої діяльності, виділяючи ключові моменти і також зосереджуючи увагу учнів на найголовнішому в поданому матеріалі.

Переваги цієї форми організації досить помітні. Однак вона має і свої недоліки. Найсуттєвішими з них є складність створення малих навчальних груп і організація роботи в них. Не завжди учні в змозі самостійно зрозуміти матеріал і як результат – слабші учні погано засвоюють матеріал, а сильніші – потребують більш складних завдань.

Для того, щоб зацікавити учнів у груповій роботі, можна вигадати цікаві справи. Наприклад, за кожну правильну відповідь група отримує додаткові бали. Також бали можна давати за швидкість, акуратність, старанність тощо. І навпаки, можна забирати бали, коли група дуже повільно виконує завдання. При такій організації роботи, вчитель виховує в учнях дух змагань. Часто саме в таких моментах проявляються лідерські якості учнів. А це дуже важливо.

Як підсумок варто зазначити, що лише в поєднанні з іншими формами організації навчання можна досягти бажаних результатів у роботі з учнями.

Отже, форми організації навчання учнів на уроці відіграють важливу роль в освітньому процесі. Адже правильно підібрана форма навчання дозволяє оптимізувати роботу дітей, покращити їх рівень знань, та заохочує до вивчення чогось нового. Правильно побудований план уроку дозволяє вчителю розвивати у дитини як колективні, так і лідерські якості. Тому лише оптимальне поєднання різних форм організації навчальної діяльності учнів допоможе досягти бажаного результату у навчанні й вихованні майбутнього покоління.

Джерела:

1. Бондар В. І. Дидактика / В. І. Бондар. К. : Либідь, 2005. 264 с
2. Кушнірук С. А. Педагогіка. Курс лекцій: НПУ ім. М. П. Драгоманова. К. : 2011. 471 с.
3. Левин Э. Метод індивідуально-групового обучения / Левин Э., Прокофьева О., Люшнина И. // Директор школы. 2015. № 9. С. 58–64.
4. Малафійк І.В. Дидактика новітньої школи : навч. посіб. для студентів ВНЗ / І. В. Малафійк. Київ : Слово, 2015. 630.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи:

підручник [для студ. пед. фак. / О. Я. Савченко. К. : Генеза, 1999. 368 с.

6. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : В 2 т. Т. 1 / Г. К. Селевко. М. : НИИ школьных технологий, 2006. 816 с.